

Nieuw Atlasproject voor Broedvogels van start

■ De dagen lengen, de Grote Lijster kweelt al geruime tijd en ook Merels beginnen voorzichtig te zingen. De hoogste tijd dus om nogmaals te wijzen op het Nieuwe Atlasproject voor Broedvogels, waarvoor het veldwerk nu van start kan gaan. Veel vogelaars hebben al over dit grootse project vernomen op de Landelijke Dag of via SOVON-Nieuws. Een groot aantal vogelaars en VWG's heeft reeds laten weten aan het project mee te gaan doen. Zij zullen inmiddels in het bezit zijn van de atlas-handleiding en de bijbehorende formulieren. Voor hen én voor diegenen die nu natuurlijk ook snel aan de slag willen, hieronder nog wat nuttige atlas-informatie.

Atlas=kaarten

Het voornaamste doel is te komen tot een nieuwe atlas van alle Nederlandse broedvogels. In die atlas zullen per soort de volgende kaarten opgenomen worden: een verspreidingskaart (zoals in de oude broedvogelatlas), een verschillen-kaart en een kaart met relatieve dichtheden. De laatste twee kaarten zijn nieuw ten opzichte van de eerste atlas. De verschillen-kaart zal een beeld geven van de wijziging van de verspreiding ten opzichte van de eerste atlas. Zo kunnen we in één oogopslag zien of de verspreiding van een soort is uitgebreid of juist ingekrompen, en of dat beeld overal in het land gelijk is. Zeer waardevolle informatie dus! Zo mogelijk nog mooier worden de kaarten (hopelijk in kleur, zoals in de nieuwe Britse atlas) die de relatieve dichtheden aangeven waarin een soort voorkomt. Dat betekent dus dat we onmiddellijk kunnen zien in welke landsdelen Kievit en Grutto erg talrijk zijn, waar de Nachtegaal het goed doet en of de dichtheid van de Spotvogel in het landelijk gebied overal gelijk is. Van sommige kaarten heeft iedereen al zo'n beetje een idee hoe ze eruit gaan zien. Of ons beeld klopt, weten we echter pas wanneer alle atlasblokken bekeken zijn. Van veel andere soorten hebben we geen flauw idee hoe de kaarten uit gaan pakken. Er valt, kortom, nog heel veel aan de weet te komen!

Atlasblok en kilometerhok

Kern van het atlasproject blijft dat we het werk op twee fronten aan willen pakken: op atlasblok-niveau (dus in blokken van 5x5 km) en op kilometerhok-niveau (1x1 km). Elk atlasblok hoeft slechts één jaar onderzocht te worden. Aanvullende waarnemingen (op atlasblok-niveau) uit andere atlasjaren zijn altijd welkom.

Aan de slag in de kilometerhokken

Om straks voor heel Nederland goede dichthedenkaarten te maken is het onontbeerlijk dat in elk atlasblok meegewerkt gaat worden aan het kilometerhokken-onderzoek. Dat vormt namelijk de basis voor die dichthedenkaarten. Om een zo 'eerlijk' mogelijk beeld van onze avifauna te schetsen,

is het erg belangrijk dat alle deelnemers zich houden aan de tijdlimiet van één uur per kilometerhok-bezoek en dat niet wordt afgeweken van de door SOVON aangewezen kilometer-hokken.

We zijn ons ervan bewust dat in die twee maal één uur rondkijken per kilometer-hok niet alle soorten opgespoord zullen worden. Vooral moeilijk te vinden soorten die in het kilometer-hok ook nog schaars zijn, zullen nogal eens gemist worden. Zolang we echter overal in Nederland dezelfde tel-inspanning plegen, levert het kilometer-hokkenonderzoek toch een goed en vooral optimaal vergelijkbaar beeld op. Pas als vogelaars stiekem met uren gaan smokkelen om maar een zo compleet mogelijke kilometer-hok-telling te krijgen gaat het mis: dan krijgen we straks dichthedenkaarten die aangeven waar de vogelaars zitten die zich niet aan de regel-

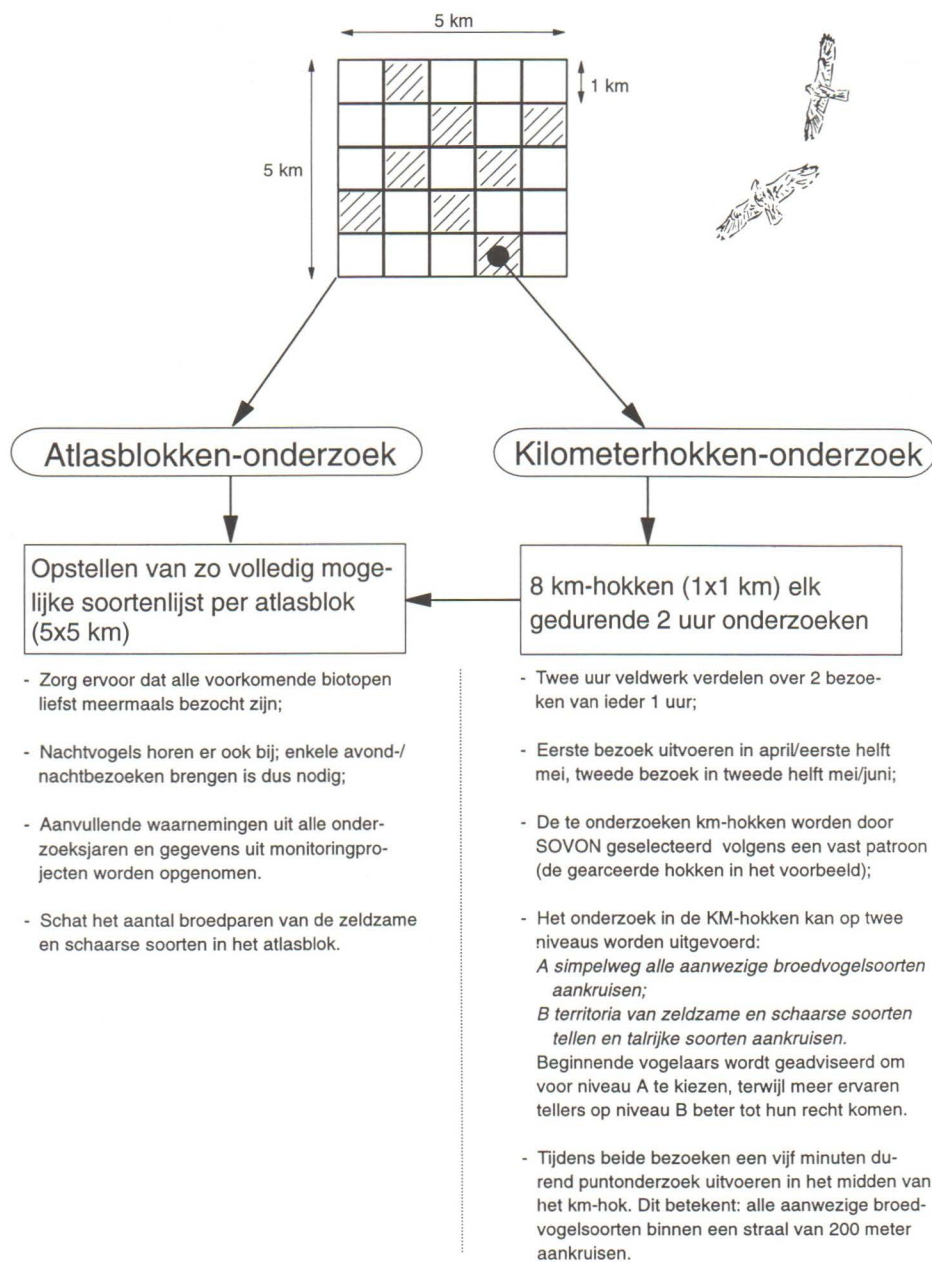

cartoon G.J. Bos

Werkwijze een slagje anders

In de vorige SOVON-Nieuws is ingegaan op de werkwijze van het nieuwe atlasproject. Na het verschijnen van dit verhaal zijn nog wat laatste wijzigingen in de methodiek aangebracht. We zijn ons ervan bewust dat deze wijzigingen op een erg laat tijdstip komen en voor enige verwarring kunnen zorgen. Daar staat tegenover dat de wijzigingen gebaseerd zijn op het commentaar dat een aantal vogelaars leverde op een eerdere versie van de handleiding. Met andere woorden: we hebben ons best gedaan om zo goed mogelijk aan de verlangens van de vogelaars tegemoet te komen. Speciaal voor diegenen die het atlasverhaal in de vorige editie van SOVON-Nieuws goed gelezen hebben volgen hier de belangrijkste wijzigingen:

- Het tellen van zeldzame en schaarse soorten in de km-hokken wordt **facultatief**
- Wie voor tellen kiest, telt **paren en/of territoria** (en geen individuen)
- Van schaarse en zeldzame soorten dient per atlasblok (5x5 km) een **schatting van het aantal paren/territoria** gemaakt te worden
- Het op kaart intekenen van soorten is **niet verplicht**
- Bij het punt-onderzoek hoeft niet geteld te worden; het **aankruisen** van de aanwezige broedvogelsoorten is voldoende.

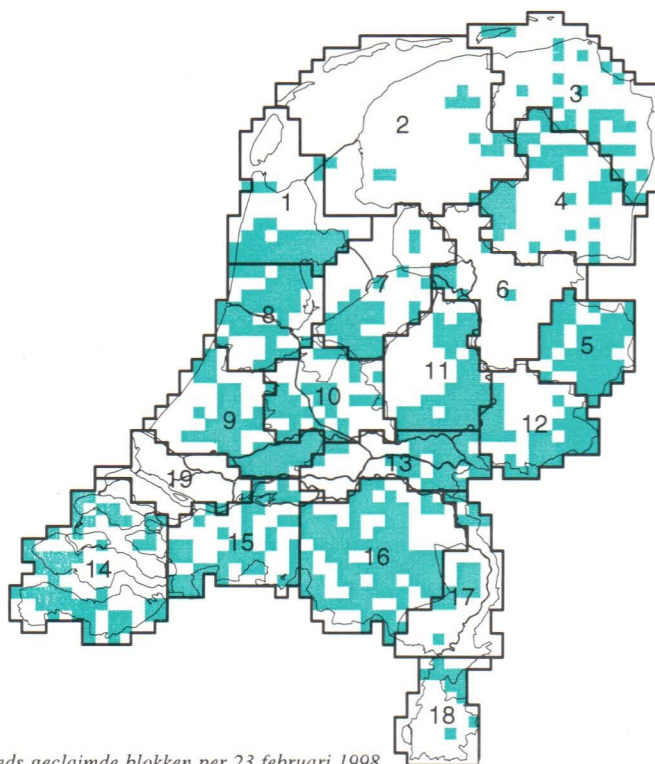
Figuur 1. De projectopzet in een notendop. Tekeningen: Willem van Manen.

tjes hielden. Da's op zich interessant, maar toch niet helemaal de bedoeling... Bovendien: aan het onderzoek op atlasblok-niveau is geen tijdslimiet gesteld. Fanatieke vogelaars kunnen zich dus helemaal uitleven in het opsporen van elke in hun atlasblok broedende vogelsoort.

Een belangrijk aspect van het kilometer-hokken-onderzoek is dat er op twee manieren kan worden meegedaan. De eerste manier (niveau A) bestaat uit het simpelweg aankruisen van alle soorten die u in het tel-uur treft. Of het nou een gewone soort is of een rareit... maakt niet uit, een kruisje op het formulier volstaat. De tweede manier (niveau B) is vooral geschikt voor ervaren SOVON-tellers. Het verschil zit hem in de schaarse en zeldzame soorten. Daarvan moeten op het B-niveau tijdens het tel-uur de paren/territoria geteld worden. Voor de gewone soorten volstaat ook nu een kruisje. Het staat elke deelnemer vrij te kiezen voor het A- of het B-niveau, al moet gezegd dat het B-niveau natuurlijk de meeste informatie oplevert.

Voor alle kilometer-hokken in een atlasblok dient eenzelfde keuze te worden gemaakt.

Bij het onderzoek in de acht kilometer-hokken hoort nog één belangrijk onderdeel: het *Punt-onderzoek*. De bedoeling is dat bij iedere ronde door een kilometer-hok vijf minuten op één plek - liefst midden in het hok - wordt stilgestaan. Alle in die vijf minuten opgemerkte broedvogelsoorten, worden aangekruist. De informatie die het puntonderzoek oplevert is vooral nodig om de dichtheidskaarten van talrijke vogelsoorten als Merel en Wilde Eend nog beter te kunnen maken.

Figuur 2. De reeds geclaimde blokken per 23 februari 1998.

Namen en adressen van Atlas Districts-Coördinatoren

D1 Noord-Holland-Noord

Wim van der Schot, 075-6351598
p/a Milieufed. Noord-Holland
Stationsstraat 38, 1506 DH Zaandam

D2 Friesland

Noord

Yde van der Heide, 0511-424761
Singel 14, 9114 RN Driesum

Zuid

Klaas Jager, 0513-462094
Fügelsang 13, 8402 BA Jonkerslan

D3 Groningen

Nico de Vries & Wim Bergman, 0599-322870
Bovendiepsterweg 1, 9551 VW Sellinger

D4 Drenthe

Jan Lok, 0592-612077
Oldengaarde 7, 9331 LZ Norg

D5 Twente

Ben Hulsebos, 053-4353790
Goudsbloemstraat 42, 7531 DE Enschede

D6 Overijssel-West

Nico Noordhof, 0529-432016
Teunisbloem 39, 7721 JG Dalfsen
Paul Voskamp/Patrick Martens, 0570-635589
p/a Laan van Borgele 39A, 7414 GT Deventer

D7 Flevoland

Ruud van Beusekom, 035-5255688
Noordwal 56, 1274 AG Huizen

D8 Noord-Holland-Zuid

Fred Hopman, 025-5512391
Stephensonplein 7, 1972 RP IJmuiden

D9 Zuid-Holland-Noord

H.F. Leuvenink, 015-3109818
Min. Gerbrandystraat 18, 2631 AP Nootdorp

D10 Utrecht

T. Morel, 030-2211479
Ie Brandenburgerweg 10, 3721 MJ Bilthoven

D11 Veluwe

Marcel Gutter, 0317-418011
Droevendaalsesteeg 59, 6708 PB Wageningen

D12 Achterhoek

Jan van Diemen, 0575-528177
Bonendaal 6, 7231 GG Warnsveld

D13 Grote Rivieren

Martin de Jong, 026-3820844
Hillegomweg 34, 6843 ER Arnhem

D14 Zeeland

Floor Arts, 0118-465046
Westerzicht 217, 4385 AH Vlissingen

D15 Brabant-West

Ad Nuyten, 076-5145677
Vondelstraat 64, 4819 HE Breda

D16 Brabant-Oost

Wil Beeren, 0495-493437
Kardinaal de Jongstraat 10, 6021 VX Budel

D17 Limburg-Noord

Patrick Palmen, 077-3987994
Nieuwstraat 29, 5961 HJ Horst

D18 Limburg-Zuid

Arjan Ovaa, 043-4581781
In de Molt 112, 6269 EJ Margraten

D19 Zuid-Holland-Zuid

Adri van der Heiden/ Paul Boeren, 0181-639826
p/a Dorpsstraat 7, 3209 AD Hekelingen

Aan de slag in het atlasblok

Het onderzoek op atlasblok-niveau ziet er wat eenvoudiger uit dan dat in de kilometer-hokken. Denk echter niet dat het daarom minder belangrijk is! Om een compleet beeld van alle soorten broedvogels in een atlasblok te krijgen zal het kilometer-hokken-onderzoek immers negen van de tien keer niet volstaan. Daarvoor is aanvullend onderzoek in de rest van het atlasblok en op andere tijdstippen (nachtvogels!) nodig. Het vaststellen van een soort volstaat bij het onderzoek in de atlasblokken. Toch is het handig om voor de zeldzame en schaarse soorten ook een indicatie van de aanwezige aantallen in het hele blok te verkrijgen: van deze soorten wordt namelijk een schatting van het totaal aantal broedparen of territoria in het blok gevraagd. Daarnaast willen we graag van alle vastgestelde soorten een indicatie van de broedzekerheid krijgen.

Meedoen aan het atlasproject

Vogelwerkgroepen of individuele vogelaars die mee willen doen aan het atlasproject kunnen dit kenbaar maken door contact op te nemen met de Atlas-DC in hun regio of met de Landelijk Coördinator in Beek (zie kader). Die laatste is ook via de SOVON-homepage ([HTTP://www.inter.nl.net/users/SOVON/](http://www.inter.nl.net/users/SOVON/)) bereikbaar. U krijgt vervolgens de projecthandleiding, de bijbehorende formulieren en enkele kaarten van de door u te onderzoeken atlasblokken thuisgezonden. In een aantal regio's zijn al flink wat atlasblokken door vogelaars en VWG's gereserveerd. Mede daarom is het erg belangrijk het blok van uw keuze vooraf aan ons kenbaar te maken: het kan dubbel werk voorkomen! Ook voor al uw vragen, commentaar, op- en aanmerkingen kunt u bij de Atlas-DC of bij de Landelijk Coördinator terecht. Een adressenlijst van de Atlas-DC'en is in het kader opgenomen. De indeling in de atlas-districten komt in grote lijnen overeen met die van het SOVON broedvogelmonitoring-werk (detailkaart bij SOVON opvraagbaar).

SOVON is zich ervan bewust dat het nieuwe atlasproject voor broedvogels nogal wat vraagt van de Nederlandse vogelaars. Daar staat tegenover dat het een unieke kans is om een optimaal beeld van de broedvogelbevolking van Nederland te verkrijgen; iets wat niet alleen erg leuk is maar ook een enorm belang heeft voor vogel- en natuurbescherming.

ATLAS-VRAGEN

In SOVON-Nieuws zullen de komende tijd geregeld veelgehoorde vragen van atlas-medewerkers aan SOVON en aan de Atlas-DC's besproken worden. Alle atlassers kunnen daar, naar wij hopen, hun voordeel mee doen!

Mijn te onderzoeken kilometerhok bestaat voor een flink deel uit open water/buitenland. Moet ik toch een onderzoeksronde van een uur uitvoeren of kan ik de tijdsduur inkorten?

De meeste atlassers zullen het kilometer-hokkenonderzoek in acht kilometerhokken moeten uitvoeren. In de kuststreek en langs de grens ligt dit aantal soms lager omdat sommige te onderzoeken kilometerhokken daar bijna geheel in het water of in het buitenland liggen. (Nog even voor de duidelijkheid: bij de grenshokken hoeft het Belgische of Duitse deel niet onderzocht te worden!) Elke teller vindt dat terug op de kaart met te tellen kilometer-hokken die vanuit SOVON verstrekt is. Lastiger wordt het als een kilometerhok behoorlijk wat water of buitenland bevat, maar wel geteld moet worden. In zo'n geval adviseren we de duur van de onderzoeksronde -standaard een uur- terug te schroeven naar rato van de hoeveelheid Nederlands landoppervlak. Een voorbeeld: bij een kilometerhok dat voor een kwart uit open water of buitenland bestaat, bedraagt de onderzoeksduur dus driekwart van de normale tijd: 45 minuten. Bedraagt het aandeel open water of buitenland 50 procent van het kilometerhok, dan duurt de onderzoeksronde slechts 30 minuten.

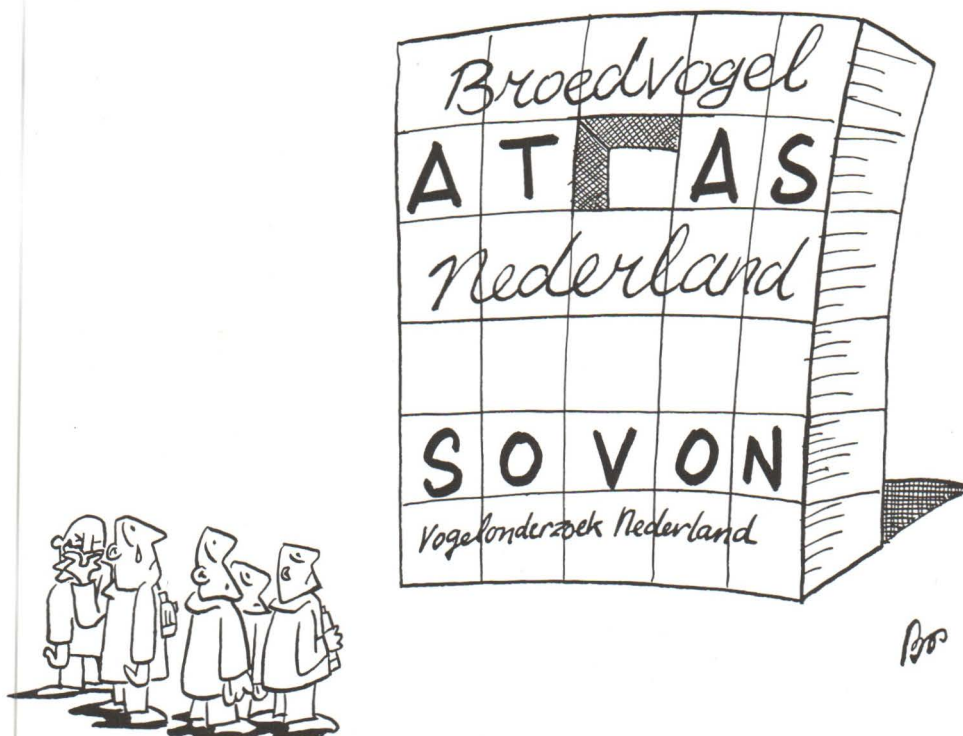
Het inkorten van de onderzoekstijd bij water gaat alleen op bij open zee en bij grote meren. Bij kleinere plassen, moerassen, sloten en vaarten dient het vaste teluur gewoon aangehouden te worden. Pas als tenminste een kwart van het kilometerhok uit open water bestaat, kan de onderzoekstijd gekort worden.

Bij het BMP- en LSB-onderzoek ben ik gewend om met datumgrenzen voor broedvogels te werken. Moet ik dat bij het atlasproject ook doen?

Het ene onderzoek is het andere niet. Veel nijvere vogeltellers zijn gewend om bij broedvogeltellingen strikt de in de BMP- en LSB-handleiding gegeven datumgrenzen te hanteren. Een goede zaak, want betrouwbaarheid en onderlinge vergelijkbaarheid van BMP- en LSB-gegevens staan of vallen met het correct hanteren van deze datumgrenzen. Bij het Atlasproject ligt dat een slagje anders: daarbij wordt van het gebruik van datumgrenzen afgezien. Daar zijn een aantal belangrijke redenen voor: ten eerste is het gebruik van datumgrenzen sterk gekoppeld aan de bij LSB en BMP veel hogere onderzoeksintensiteit. De kans dat soorten in een monitoringplot vóór de datumgrens een of meerdere malen worden gezien, is daardoor een stuk groter. Bij het atlaswerk vervangt het hanteren van broedzekerheids categorieën in feite het werken met datumgrenzen. Immers: een eenmalige waarneming van een vogel in broedseizoen en broedbiotoop levert slechts het predikaat 'Mogelijk broedend' op (pag. 9 Handleiding Atlas). Pas bij twee waarnemingen op één plaats, met een tussenpoos van een week, wordt gesproken van 'waarschijnlijk broedend'. Daarmee zit een hoge broedzekerheids categorie, en dus een flinke stip op de kaart, er voor het gros van de doortrekkers niet in. Belangrijk is ook dat het project zo eenvoudig mogelijk moet zijn, zodat zoveel mogelijk mensen mee kunnen doen. Voor niet-ingewijden is het gebruik van datumgrenzen ingewikkeld.

Nog één belangrijk aspect: het bovenstaande heeft betrekking op het atlasblok-onderzoek. Bij het gestandariseerde kilometer-hokkenonderzoek dienen simpelweg alle aanwezige vogelsoorten -behoudens puur overvliegende individuen en overduidelijke doortrekkers- genoteerd te worden.

Een vriendelijk verzoek dus aan alle kilometer-hok tellers: vergeet de datumgrenzen op het moment dat u met uw kilometerhok-ronde bezig bent!

Veruit de voornaamste schakel van het nieuwe atlasproject is en blijft het door VWG's en vogelaars uit te voeren veldwerk. Zonder dit werk valt de bodem onder het project weg en staan wij straks met lege handen en een leeg boek.

Wij vertrouwen erop dat dit schrikbeeld niet bewaarheid wordt en er straks een prachtige nieuwe atlas van de Nederlandse broedvogels ligt! Uw medewerking brengt dat ideaal weer een stap dichterbij. SOVON en daarmee de Nederlandse vogel- en natuurbescherming kunnen u er niet dankbaar genoeg voor zijn!

Jan-Willem Vergeer &
Chris van Turnhout

Uw bijdrage kan niet gemist worden....(cartoon G.J. Bos)